

A szakosztályok működése 1907-ben.

1. A bölcsészet-, nyelv- és történettudományi szakosztály jelentése.

Tisztelt közgyűlés!

Ha csupán arra törekednék, hogy szakosztályunknak 1907. évi működéséről beszámoljak: hamarosan elkészülhetnék jelentésemmel. Mert elég volna rámutatnom arra, hogy az 1906. évi átalakulás megállapított normája szerint végzett munkámról mily eredményeket tudok fölmutatni. Tisztán állana tehát a t. Közgyűlés előtt, mennyiben tudtam megfelelni a reám ruházott tisztnak, valamint az is, mennyiben követtem az elem szabott útát. Viszont könnyű volna az én dolgom is, mert az újonnan megalkotott szervezet és ügyrend rendelkezésére hivatkozva, hamarosan igazolhatnám, hogy azok értelmében óhajtottam eljárni és csak a Közgyűlés jó indulatát kellene kérnem munkám bírálatához.

Azonban sem szervezetünk nem bizonyult véglegesnek, sem a körülöttünk alakuló élet nem maradt változatlanul. Mind a két jelenség örvendetes tünemény azon a területen, melyen, mi mozgunk. Mert igazolja szakosztályunk életrevalóságát s a mi a fő, a tőle szolgált eszmény erősülését. Mert hiszen minden jól megteremtett szervezet fejlődésre vár, csupán a beteg vagy rosszul alkotott szervezet állapotodik meg fejlődésének egy bizonyos fokán, vagy süllyed le arról. A mi szervezetünkben rejlő erő s a körülöttünk alakuló élet szakosztályunkat új feladatok elé állították. Folyóiratunk terjedelme kevésnek bizonyult, előadásaink meghonosodtak, a szakosztály körébe tartozó gyűjtemények ismertetése és anyagának közlése és kiadása élénk szükségletül mutatkozik. Az iskolán kívül eső tanításnak teljesen új ösvényén nekünk kellene előljárnunk. Mindegy volna, akár a magunk nevében tennők ezt, akár az Egyesületnek többi szervével kapcsolatban. A reánk váró feladatok teljesítése azonban javadalmunk elégtelensége miatt egyelőre el fog maradni, mert mostani ellátásunk mellett az eddig kiszabott körben is csak bukácsolunk. Pedig az élet duzzad szervezetünkben. Az erőnek egyik kétségtelen jele, hogy szak-

osztályunkból a jogi és társadalmi tudományok művelői kiváltak s önálló szakosztálylává tömörültek. Ez az egészséges mozgalom az elmúlt évben indult meg, de csak ez év folyamán ment végbe s nekünk nem lehet más érzésünk, minthogy örömmel köszöntjük az ifjabb testvért s őszinte szívvel kívánjuk neki, hogy önállósulván, áldásos működést fejtson ki. Nem lehet más kötelességünk, minthogy megkisebbedett gazdaságunkban ezután még belterjesebben munkálkodjunk; nem lehet más reményünk, minthogy a körülöttünk zsongó élet kívánalmaihoz ezután is tudunk majd alkalmazkodni.

Pedig erre az életrevaló tulajdonságra szükségünk van, mert múzeumi világunkban gondolkodásra készítő jelenségek merültek föl s azok mellett észrevétel nélkül nem surranhatunk el.

A múzeumnak bizott gyűjteményeiben megindult tudatos munka anyagunknak oly gazdaságát vetette fölszínre, hogy azok részére nem is egy, hanem két folyóirat válnék szükségessé. Hiszen a gyűjtemények mindaddig csak kicsiny körben hathatnak, míg anyaguk ismertetve vagy közzé téve nincsen. A múzeális gyűjtemények elmélete is fejlődésnek indult s az ide tartozó fejtegetések és a hozzájuk kapcsolódó gyakorlati kérdések tárgyalása bizton ellátna akár két időszaki íratot, egyet az érem- és régiségtár, egyet a könyvtár szolgálatában. Egyelőre azonban elég volna, ha csupán egy folyóiratot tudnánk e célra megindítani és főtartani. Fájdalom azonban, hogy ettől már elkéstünk és pedig azért, mert a múzeumi érdekekkel nem foglalkoztunk akkor, mikor azt a területet el lehetett volna foglalni. Mert szinte félszázadon keresztül a mi Egyesületünk volt az egyetlen, melyet ily irányban a vezetés megilletett volna.

Az állami főnhatóság alatt álló nagy múzeumok és könyvtárak mindenha nélkülözik ama bizalmas, erőt jelentő és haladásal kecsegtető összeköttetést, melybe gyűjtemények és társadalom lépnek, hogy egymásra támaszkodva, egymást erősítsék. Az állami intézmények meg voltak ama tudattal elégedve, hogy a kormány gondoskodik róluk. Ez a tudat kimérte útjokat s egyben föl is mentette őket a közönségre való közvetlenebb hatások keresése és a közönség pártolását meghálálni törekvő szolgálatok kötelessége alól. Ennél fogva a társadalmi téren újjá születő Magyarország más és más föladatokat betöltésében foglalatoskodott s ha egy-egy vidéki múzeum-egyesület megalapításának gyönyörűségein átesett — hamarosan meg is feledkezett róla. Gr. Széchenyi Ferencnek nemes példája a M. Nemzeti Múzeumnak állami kezelés alá vétele után, csodálatos módon követés nélkül maradt. Gyűjtők és műkedvelők gyűjteményei legtöbbször vásárlás útján kerültek a nemzeti gyűjtemények tulajdonába, vagy olyan körülmények között, melyekben az anyagi kérdésnek mindig fontos szerep jutott. A vásárló államot megszokta a közönség, a vásárló múzeumokat az üzlet. Sőt talán kelleténél jobban is számításba jöttek vásárló állam és vásárló gyűjtemények és így részint a hiúság, részint

az üzlet biztosabban is számíthatott reájok. Az átalakulás azonban nem történt parhuzamosan, mert a vásárló államnak és vásárló múzeumnak, hol pénze, hol érzéke nem volt ahhoz, hogy hazai gyűjteményeket meg tudjon szerezni. Így azután művészi vagy nemzeti szempontból, vagy mindkettőből egyaránt fontos magángyűjtemények idegenbe vándoroltak, mint pl. Emich G. könyvtára, b. Bálinttíj majolikái, Ráth György ónjai, gr. Zrinyi Miklós könyvtára, Richter Lajos herbáriuma, vagy magán vállalkozás zsákmányává lettek, mint annyi elhalt tudósunk könyvtára, Ciergl műipari gyűjteménye stb. Viszont a külföld üzleti élelmessége számára nyílt területté váltunk, melyen olcsó harácsot büntetlenül lehetett szedni. A múzeumoknak s a közönségnek egymástól való eltávolodásában azután a másik stádiuma az lett, hogy a közönség csak követeléseivel tudott előállani s a múzeum konzervatívizmusnak szükséges szempontjait magára nézve sérelemnek tartotta. Az üdvösebb fordulat a Múzeumok és Könyvtárak Orsz. Főfelügyelőségének föllállításával kezdődött, mely gróf Zichy Jenő érdeme marad, s ama néhány rajongóé, kik e nemes grófot az intézmény fölkarolására buzdították.

Az állami gyűjtemények mellett egyes kisebb vidéki gyűjtemények és azoknak fentartó hatóságai és testületei, mint kis körre ható szervezetek nem voltak eléggé erősek és öntudatosak arra, hogy a múzeumok és gyűjtemények legnagyobb főkéjét: a közönségre gyakorolt közvetlen hatást, kellőleg gyümölcsöztethessék. Viszont abban is találtak a működő állami gyűjteményekkel, hogy a múzeumok ügyét nem tették az egész nemzet ügyévé. Amazok azért, mert az állam gondoskodott róluk, emezek azért, mert a megélhetés sokszor, csak a vegetálás misztériumának megfejtésén törték a fejüket.

E két véglet között az Erdélyi Múzeum Egyesület lett volna, szerencsés helyzeténél fogva arra utalva, hogy az őt létrehozó nemzeti fölbuzdulás lángját folytonosan táplálva, a múzeumi mozgalmakat megindítsa és azok élére álljon. Amde azt tenni elmulasztotta s a magyarországi múzeumi közönynek zsidbasztó hatása alatt a múzeumi gondolatot az is elejtette és a hatásosabbnak látszó akadémiai jellegű munkálkodás terére lépett, Mikor azután fölocsúdott, meg kellett elégednie azzal a tudattal, hogy akadémivá nem lépett elő, de múzeumát az egyetemnek átengedte. Mikor pedig a visszás helyzetet belátta s maga is munkához látott, meg kell elégednie azzal, hogy múzeumi és akadémiai föladatainak harmonikus végzésére anyagi erőinek fogyatékosága miatt képtelen. Mikor gyűjteményeit az állami segély megnyerésével szabadban kezdte fejleszteni, nincs ereje publikációkra; s mikor szüksége lenne azokra s a múzeumi kérdést napirendre tűzné: a Múzeumi és Könyvtári Értesítő, a Főfelügyelőség folyóirata, biztosított anyagi támogatással s az ország fővárosának vonzó hatalmával már megindult. Arra tehát a mi szűkös viszonyaink között nem szabad törmünk, hogy az *Erdélyi Múzeum*, mint a múzeumi

és könyvtári elmélet és gyakorlat közlönye, fejlesztessék tovább. Erre szükség sincsen, arra azonban volna szükség, hogy a saját gyűjteményeit terszzerűen és következetesen ismertesse és a saját kérdéseit fölszínre vesse és azoknak speciális közlönyévé legyen. De mai nehéz viszonyaink között még erre sem vállalkozhatunk, mert a publikációk költségeit nem bírjuk meg.

Ime t. Közgyűlés az év folyamán tudományos birodalmunkból elveszítettük a jog- és társadalom tudományi szakosztály társországait s a megmaradt tartományban művelési területünknek egyik felét is meg kell osztanunk. Országos fejlődésül ugyan örvendetes az új folyóirat megindulása, de nekünk mégis gondot okoz. Például azért, mert erőnket osztja meg, részint mert területünket is szűkebb határok közé szorítja. Anyagi erőnk nem bírja a versenyt s még ha bírná is, nem volna-e kötelességünk visszalépni, mikor azt látjuk, hogy a jelzett folyóirat a legnagyobb mértékben küzd a szakírók hiányával. Mert hiszen a múzeumi és könyvtári élet és elmélet közlönyében számtalan olyan cikk van, mely már meglévő szakfolyóirataink területére tartozik és csak külső kapcsolatban áll vele. Viszont az is tény, hogy gyűjteményeink erre a folyóira-ra nem számíthatnak oly mértékben, mint a milyenre igényük van, hogy a közönség elé kerüljenek.

A helyes közép út tehát az volna, hogy az Erdélyi Múzeumból a múzeumi elméletet ki kellene rekeszteni, de élhet-e egy múzeum nála nélkül, a nem volna-e méltán feltűnő, hogy saját folyóiratát mellőzve, idegen helyen dolgozzék?! De másfelől ha mi visszahuzódunk, fejthetünk-e ki olyan közremunkálást a mi gyűjteményeink érdekében, melyet azok tőlünk méltán kívánhatnak meg s ha mi ott dolgozunk, hogy számolunk be a mi közönségünknek, a magunk gyűjteményeinek és szakosztályunknak. Látni való t. Szakosztály, hogy e kérdés bolygatása igen sokféle viszonyt érint és szempontot tétet fontolóra, látnivaló az is, hogy ránk nézve a kérdés kivételesen fogós, mert mi vagyunk a legrégibb, a leggazdagabb s leginkább önálló fejlődésű múzeum, melyet a magyar társadalom hozott létre, tartott fenn és támogat ma is. Mi köztünk és közönségünk közt még ma is meg van a közvetlen kapcsolat és mindennapi érintkezés, melynek egyetlen célja: gyűjteményeink fölvirágoztatása. Itt csak egy baj van, az, hogy a haladó világ ma sokkal többet kíván tőlünk, mint múzeumtól, a fejlődő múzeum többet kíván az egyesülettől s az egyesület viszont a Köztől, mint a mennyit a Köz az egyesületnek, az egyesület a múzeumnak s a múzeum a tökéletesedő világnak megadhatna. Arról kell tehát gondoskodni, hogy a bajok forrása megszüntethető legyen, azaz intézményünket az anyagi nyűg alól föl kell szabadítani.

Nem a t. Közgyűlés föladata e nehéz diót az Egyesület számára feltörni, de az igen, hogy az anyagiakból származó bajoknak szeme közé nézzen.

Mielőtt azonban erre rátérnék, rövidesen beszámolok arról, hogy a szakosztály az 1907. évben mit dolgozott:

Tagjaink száma a viszonyokhoz mérten örvendetesen gyarapodott. Tavaly 348 tagunk volt, az idén 392, noha közülünk 6 elhalt s 2 kilépett. Folyóiratunk tehát ma 392¹ tagnak jár, csere, tisztelet- és hirdetési példa: 147 és más szakosztályi tagnak 2-nek és 49 előfizetőnek, azaz összesen 590 példányban megy szét.

Tagjaink számának emelkedése és folyóiratunk terjedése az anyaegyesületnek helyes érzéssel, lelkiismeretesen és elevenen irányított vezetésében találja egyik magyarozatát, de azonfelül abban a készségben, melylyel az anyaegyesületet minden alkalommal támogattuk. A Zilahon, 1907. június 1—2. tartott vándorgyűlésünkön szakosztályunk részéről dr. Cholnoky Jenő, dr. Imre Sándor és Roska Márton járultak a vándorgyűlés sikere emeléséhez; a téli fölolvasó cikluson pedig dr. Cholnoky Jenő, dr. Erdélyi Pál és dr. Schilling Lajos vettek részt; a folyóiratban pedig főként szakosztályunk fölolvasó üléseinek előadásaira és szakosztályunk tagjainak munkásságára támaszkodik; fölolvasó üléseinket állandósítottuk úgy, hogy az e célra kitűzött szerdát már számon tartják. Mivel márczius utolsó hetére a husvéti ünnepek és szünet esett, márcziusi fölolvasó ülésünk elmaradt s így ez évben hét fölolvasó ülést tartottunk, melyekről a következő összeállítás nyújt tájékozást: Januárus 30-án: dr. ifj. Bartók György: A szabadakarat problémája és a büntető jog;

dr. Vértesy Jenő: Bartók Lajos történelmi színművei.

Februárius 27-én: dr. Cholnoky Jenő: A kinaik művészete.

Április 24-én; Kelemen Lajos: Bod Péter levelei, dr. Deák Albert: Gazdasági elemek a parlamentárizmusban.

Május 29-én: dr. Kiss Ernő: Szemere Bertalan.

Szept. 25-én: dr. Kristóf György: Arany László;

dr. Berze Nagy János: Arany János mint folklorista.

Október 30-án: dr. Krenner Miklós: Árpád emlékezete.

November 27-én: dr. Veress Endre: Nagyenyedi diákélet a XVIII-ik században s a „Nemes Oskola-Tanács“ büntetései.

Gálos Rezső: Lukáts István költeményei.

Folyóiratunk ez év folyamán hat füzetben jelent meg és pedig 28^{1/2} iv terjedelemben, melyhez az évi index harmadfél ive is hozzáértendő. Látnivaló, hogy az Erdélyi Múzeum meg akarna felelni a reá váró kötelességnek; óhajtaná a szakosztályt s a gyűjteményeket egyforma mértékben szolgálni, de daczára redukált terjedelmének, még arra sem volt képes, hogy a fölolvasó ülések anyagát kiadhassa s daczára a gyűjtemények előzékenységének, kénytelen volt főként oly közleményekre szorítkozni, melyeket költségesebb illusztrációk nélkül is adhat. Mindamellet is azon-

¹ Az Évkönyv (1906) 99. lapján a szakosztály tagjainak száma 395-ben van megállapítva. Ez a szám annyiban téves, hogy az előfizetők is szerepelnek abban a 97-lapon lévő kimutatás szerint.

ban sem irányában, sem tartalmi gazdagságában nem változott, sőt inkább megerősödött. Erdélyt illető czikkeinkben és közleményeinkben az idei évfolyam gazdagabb s értékesebb is, mint a tavalyi volt. Úgy tűnik föl, hogy az Erdélyi Múzeumra nem csupán nekünk, egyesületünknek, hanem az egész magyar életnek van szüksége.

Erdély messzi esik az ország központjától. Kolozsvár mégis más tudományos középpont, mint Budapest. A nagy irodalmi és tudományos termelés ugyan ott van és ez rendén is van, az a tevékenység, mely a főváros párás és füstös levegőjében egészen jól elmegy a többi között, Kolozsvárnak korán kelő hives szellőtől járt levegőjében többé-kevésbé más színben jelenik meg. Szokás beszélni decentralizációról a tudományos életben is, de a gyakorlat e gondolatot csak nehezen valósítja meg, bár az Erdélyi Múzeum példája legjobban érezteti, hogy arra szükség van. Itt más az élet, mások igényeink és módosulnak kötelességeink. Nemzetiségi vidéken, egy erős szász kultúrával szemben egy sokkal régibb művelődési és tudományos élet utódaként élünk s dolgozunk, míg a főváros a maga új keletű nagyságában és alig száz esztendősz kulturális multjával s az ország szívében él és dolgozik. Itt a szemnek is másként kell látnia, a szívnek is másként kell vernie — a munkának is másként kell alakulnia. S valóban az erdélyi és kolozsvári tudományos és szellemi élet a XIV. sz. Kolozsvári testvérektől kezdve, Apáczain, T. Kis Miklóson, Arankán, Mikón keresztül gr. Kuun Gézáig mindenkor különbözött a magyarországitól, de legjobban a fővárositól. Művészi vagy eszmei magaslatával talán nem érte el, de faji öntudata és nemzeti jelleme tekintetében erősebb volt, mert a környező viszonyok között erősebbnek is kellett lennie, hogy megállhasson. Az erő tudata szabadságot jelent s merészséget is ad, bár arra nem volt mindig szüksége. Ez a szabadabb és határozottabb írói öntudat ma is él minden centrum periferiáján, nálunk is, az erdélyi mendence középpontjában. Él ez öntudatlan hagyomány és törvényszerűen ható energia az Erdélyi Múzeumban is, minek az a következése, hogy jobban ragaszkodunk a magunkéhoz s jobban megválogatjuk, a mit elfogadunk. Az erősebb nemzeti érzésű s válogatásra kész izelésű folyóiratok száma nem olyan nagy, hogy azok mellett az Erdélyi Múzeumot észre ne vették volna. Észrevették s föl is keresik.

Munkatársaink sorában új nevek láthatók, tartalmi gazdagsága és változatossága tekintetében a tavalyi évfolyam színvonalán legalább is megmaradtunk; kritikánk iránya nem változott: folyóiratunk tehát erősödött. Ez év folyamán 6 szakosztályi fölolvasás, 12 egyéb önálló cikk és tanulmány mellett 19 kritikai és kisebb, tehát összesen 40 közlemény jelent meg, melyből 3 a könyvtárt s 3 régiségtárt illette.

Ezek után utalnom kell arra, hogy folyóiratunk ma 590 — szinte hatszáz példában megy szét s mégis a megélhetésért küzd.

Ha évi számadásának főbb tételeit ide iktatnám, világossá lenne, hogy a jövődre még jobban kell redukálnunk annak terjedelmét, vagy meg kell találni ellátása jobb módját. Ezt a szegényes javadalmat még a szakosztálynak adminisztratívus kiadásai (blanketták, pósta) is nyomják s noha szerkesztése, kiadóhivatala teljesen ingyenben esik, számadását deficizzel zárja az idén is.

Nekem kötelességem e tényre rámutatni s kötelességem volna azt javasolni, hogy a folyóiratot szüntessük meg. S még sem teszem. A folyóirat egyesületünkre nagyobb jelentőségű, sem hogy két évi sikertelen mérleg miatt megszüntetését javasoljam s erre akkor is ráérünk, ha sorsunk másként nem fordulna.

Ha most arra visszagondolok, hogy szakosztályunk múzeumi gyűjteményei és tudományos fölolvadásai és működése számára csak az az egy folyóirata van, az is ingatag költségvetési alapon áll: vissza kell térnem oda, hogy az előbb említett diót nem a szakosztály föladata föltörni. Bizom abban, hogy az Egyesület módot fog találni arra, miként lássa el az új kor igényeit. A fentebb jelzett föladatak, iskolán kívül való tanítás, gyűjteményeink irodalmi földolgozása, osztályunk munkássága eredményeinek közrebocsátása, a tudománynak irodalmi úton való szolgálása sokkal fontosabb és sürgősebb föladatak, semhogy azok elől kitérni, vagy azokról lemondani lehetne, ha élni akarunk. A mi munkánk ma már nem helyhez kötött, nem csak kolozsvári s nem csupán erdélyi. De föladatainkat rajtunk kívül senki más el nem végzi s nem is végezheti. Ez pedig annyit jelent, hogy élnünk és dolgoznunk kell, még pedig magunkért, multunk hagyományait követve s az egész magyarságot hűséggel szolgálva s abba beleilleszkedve. Ez nem csak kegyes óhajítás, hanem nemzeti kötelesség.

Ebben a tudatban kell a jövő szemeközé néznünk s a jobb kor reményével indulnunk tovább. Az útra készülésnek legnehezebb részén akkor estünk át, mikor a már megjárt úton szerzett csüggedés batyuját letettük.

Kérem jelentésem tudomásul vételét.
Kolozsvár, 1908. januárus 11-én.

Erdélyi Pál,
titkár.